

DE TUINEN VAN PALEIS HET LOO

PALEIS HET LOO *Renske Ek & Willem Zieleman, Paleis Het Loo*

Paleis Het Loo werd gebouwd in het laatste kwart van de 17e eeuw en diende meer dan drie eeuwen als zomerpaleis. Hier woonden de stadhouders en koninklijke leden van het Huis Oranje-Nassau. Na het overlijden van Koningin Wilhelmina in 1962 werd besloten het paleis om te vormen tot museum. In 1984 werd dit voormalige koninklijke paleis voor het publiek geopend.

Het interieur van het museum geeft de bezoeker zowel een kijkje in het 17e-eeuwse leven van de bouwers van het paleis, Koningstadhouder Willem III en zijn Engelse vrouw, Mary Stuart, als van de latere bewoners. De tuinen, met de strakke, barokke symmetrie, de imponerende beelden, fonteinen en de bijzondere planten laten vooral de 17e-eeuwse uitgangssituatie zien. Terug naar een tijd waarin het creëren en onderhouden van een imposante tuin als een vorm van kunst werd gezien.

De tuinen van Paleis Het Loo zijn in de loop van hun bestaan steeds veranderd. Soms betrof dit kleine veranderingen, zoals het aanpassen aan de voorkeuren van de bewoners of het vermogen van de tuindienst om specifieke planten in leven te houden. Andere keren waren het grotere hervormingen, meestal om de tuin aan te passen aan een veranderende tuinmode. De tuinen waren nooit een statisch gegeven en de kunst van het creëren van ten eerste een imponerende barokke tuin, later een landschapstuin én weer terug naar een barokke tuin is ronduit indrukwekkend. Zeker als daarin ook gedacht wordt aan het benodigde groene vakmanschap om het geheel te onderhouden door de eeuwen heen.

Het begin: de 17e eeuw

In 1684 was stadhouder Willem III (1650-1702) op zoek naar een plek om een zomerpaleis te bouwen voor zichzelf en zijn vrouw, Mary Stuart (1662-1694). Zij zochten specifiek op de Veluwe, omdat Willem III daar al over de jachtrechten beschikte.

Koning-stadhouder Willem III en zijn gezelschap verzamelen zich voor de jacht, Dirk Maas, 1686-1690

Geheel in de traditie van Willem zijn grootouders, Frederik Hendrik (1584-1647) en Amalia van Solms (1602-1675), wilden zij naast een mooi paleis ook een imponerende tuin kunnen aanleggen. De keus viel uiteindelijk op het gebied bij het middeleeuwse kasteel 'Het Oude Loo', bij Apeldoorn. Deze keus werd bepaald door de relatieve lage ligging ten opzichte van het Veluwe Massief met de daaraan gekoppelde aanwezigheid van vers stromend water, belangrijk voor de huishouding én voor het realiseren van een groene tuin, met fontein en waterwerken.

Door het hoogteverschil in het terrein, gekoppeld aan een ingenieus waterbuizen systeem, ontstond er genoeg waterdruk om de tuin van voldoende water te voorzien en daarnaast

ook de fontein en cascades te bedienen. Om de constante aanvoer van vers water te garanderen, verwierf Willem III ook alle waterrechten van de 'Noord Apeldoornse Marke'. Voor de hoogste fontein, de 'Koningssprong', werd het water via speciale waterbuizen naar de tuin geleid vanuit sprengkoppen in Orden en Assel, over een afstand van respectievelijk vijf en tien kilometer.

De tuinen bestonden uiteindelijk uit een lager gelegen 'Benedentuin' direct achter het paleis, twee privétuinen voor Willem en Mary aan weerskanten van het paleis en een meer naar het noorden gelegen 'Boventuin'. Het geheel werd omgeven door verscheidene 'tuinkamers', met onder andere een labyrint en boomgaarden.

Vogelvlucht Paleis Het Loo, Pieter Schenk, circa 1700 (collectie Paleis Het Loo)

Naast dat Willem en Mary zeer geïnteresseerd waren in het verzamelen van schilderijen, porselein en mooie meubels hadden ze beiden ook een voorliefde voor zeldzame exotische planten en dieren. Door de contacten van Willem III met de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), de West Indische Compagnie (WIC) en een (inter)nationaal netwerk van tuin- en plantenliefhebbers waren ze in staat een spectaculaire collectie bijzondere planten op te bouwen.

Door de waterwerken met vers, stromend water en de unieke plantencollectie waren de 17e-eeuwse tuinen van Paleis Het Loo beroemd in heel Europa en Rusland.

18e en 19e eeuw

Na het overlijden van Willem III in 1702 wordt Paleis Het Loo door zijn opvolgers ook gebruikt als zomerpaleis. Het interieur wordt steeds weer aangepast, maar in de tuinen gebeurt lange tijd niets ingrijpends. Uit de archieven en brieven blijkt dat het onderhouden van de tuinen al een enorme inspanning op zich was.

Rond 1780, in de tijd van stadhouder Willem V (1748-1806), worden een aantal onderdelen van de tuin omgezet naar een landschappelijke aanleg, de nieuwste tuinmode in die tijd. Het ontwerp was van Philip Willem Schonck (1735-1807). Tot 1807 zijn het alleen de Boventuin en delen rond 'Het Oude Loo' die worden aangepast. In 1795 vlucht Willem V met de naderende invasie van het Franse leger naar Engeland.

In 1808 is het Lodewijk Napoleon (1778-1846), Koning van Holland van 1806-1810, die de gehele formele tuin onder een dikke laag zand laat verdwijnen. Er komt nu een landschapspark, ontworpen door Alexandre Dufour (1750-1835). Met meande-

rende paden en grote boom- en struikengroepen ontstaat er een groot contrast met de eerdere symmetrie van de barokke tuin.

Het Witte Loo in een landschapspark, Andreas Schelfhout, 1838 (collectie Paleis Het Loo)

Na de Franse tijd nemen de Nederlandse koningen Paleis Het Loo weer in gebruik als zomerverblijf en in de tijd van koning Willem III (1817-1890) gaat het park weer een belangrijke rol spelen in het hofleven, net als in de 17e eeuw. Veel van de rododendrons die nu nog in het park te vinden zijn werden in deze periode geplant en er werden prachtige Victoriaanse kassen gebouwd, een deel daarvan nu nog steeds in gebruik bij de tuindienst

20ste eeuw

Koningin Wilhelmina (1880-1962) was opgegroeid op Paleis Het Loo en deze omgeving was haar 'favoriete plekje op aarde'. Ze heeft veel tijd doorgebracht in het landschappelijke park en de omliggende bossen van de Veluwe. Na haar dood werd besloten om het paleis tot nationaal museum om te vormen en terug te brengen naar de originele 17e-eeuwse vormgeving. Daarvoor werd het paleis van een witte pleisterlaag ontdaan, werd er een extra verdieping verwijderd en werd een in het begin van de 20ste eeuw aangebouwde balzaal gesloopt. Een klein deel van het grondgebied, direct achter het paleis, werd teruggebracht naar de 17e-eeuwse barokke tuin.

Luchtfoto na opening als museum. Foto Holland, 1987 (collectie Paleis Het Loo)

De reconstructie van de formele tuin was gebaseerd op historisch bronmateriaal, zoals gravures, prenten en reisverslagen uit het einde van de 17e eeuw. Belangrijk hierbij waren onder andere prenten van Jacob Roman, Romeyn de Hooghe, Justus Danckerts en Laurens Scherm. Daarnaast waren de plattegrond van Christiaan Pieter van Staden en het reisverslag van Walter Harris (1699), lijfarts van Willem en Mary, heel belangrijk voor tuindetails.

Tijdens de opgravingen werden de restanten van de originele tuin onder het dikke pakket zand teruggevonden, zoals de waterlopen, de mozaïek bodems van de fonteinen én zelfs afdrukken van de hoeken van de haagjes, wat de reconstructie naar het origineel beduidend vergemakkelijkte.

Bij de opening als museum had Nederland er een groen monument bij, als enige historiserende vertegenwoordiger van de 17e-eeuwse Hollandse Baroktuin. Sindsdien wordt er ieder jaar, net als in de 17e eeuw, gewerkt met een voorjaars- en een zomerbeplanting. De planten die in de formele tuinen gebruikt worden zijn allen soorten die al in de 17e eeuw in Nederlandse tuinen in gebruik waren.

21ste eeuw

Meer dan 20 jaar later, rond 2005, waren de tuinen hard aan een nieuwe opknappbeurt toe. De ondergrondse waterleidingen lekten en de kunststof parterreranden, gebruikt om de vorm van de parterres uit te zetten, waren vergaan. Bovendien was de bodem veel van de aanwezige nutriënten kwijtgeraakt.

Tussen 2007 en 2015 ging de gehele tuin in verschillende fases op de schop, waarbij al het historische bronmateriaal opnieuw werd geraadpleegd. De bronnen waren grotendeels dezelfde als voor de reconstructie van de jaren '80, maar door voortschrijdend inzicht als gevolg van 30 jaar meer tuin-

historisch onderzoek was het mogelijk om meer correcte detailleringen op te nemen. Een voorbeeld hiervan is het inzicht dat in de Benedentuin bloemenranden waren samen met gras, in plaats van het gebruikte rood steenslag. In plaats van cement werd er nu blauw Belgisch hardsteen gebruikt als basis voor de Venus- en Hercules fontein én de afmetingen van de haagjes werden aangepast. In de 17e eeuw was een haagje namelijk bedoeld als een randbeplanting, om het grind van de paden uit de bloemenranden van de parterres te houden. Hieruit volgde de keuze om de haagjes langs de randen laag en smal te houden.

*Luchtfoto na herziening tuin. Maarten van de Biezen, 2021
(collectie Paleis Het Loo)*

Sinds 2015 kunt u weer genieten van tuinen van Paleis Het Loo zoals de eerste bewoners, Willem en Mary, deze hebben kunnen aanschouwen. Als u buiten de tuinen in het grote 'Koninklijk Park' gaat wandelen zijn daar ook de oudste sprengensystemen uit 1517 te zien en de prachtige, in landschappelijke stijl omgevormde veldvijvers.